

HAUR LITERATURA ETA TESTUGINTZA: ZARAUZKO IKAS- TOLAREN INGURUAN SORTU DEN MUGIMENDUA

Zarautzen, 1987, Ekainak 19

Anjel Lertxundi

Jose Luis Lizundia jaunak ihardunaldi honetarako lantxo bat eskatu zidanean eta Karmelo Iturriak joan zen mendean Zarauzko komentuak euskal literaturgintzan jokatu zuen papera aztertu behar zuela jakinaren ganean, paralelismo batetara eraman ninduen irudimenak: XIX. mendean Zarauzko Frantziskotarren komentu inguruan sortzen den euskaltzale mugimendu kulturalaren parekoa sortu dela azken urteotan Zarauzko Salbatore Mitxelena ikastolaren inguruan ere.

Euskaltzaletasunaren haritik gorpuzten bait da garaiotan Zarautzen euskal idazle andana garrantzitsua. Andana hartan kristau aszetika eta katekesiaren zerbitzutan arituko den bezala idazlegoa, jorratu nahi dugun gaitxoan haur literaturaren eta euskal testugintzaren eremutan jorratuko du lana idazle andana berriak.

Garrantzia duen bitxikeria antzeko bat: Belaunaldi hartan Zarauzko komentuak zarautzarrak ez ziren idazleak eragin eta egin zituen bezalatsu gertatu da Zarauzko ikastolarekin ere, neurri handi batean behintzat, arrazoi profesionalengatik hona bildu zen irakasle asko jatorriz zarautzarra ez zenez.

1970. urte inguru haietan Ikastola O.H.O.ko maila gorenetera iristen hasia zenean, irakaslegoaren kezkarik larrienetakoa testu eta irakurgai faltarena zen. Isaac Lopez Mendizabalen *Xabiartxo* irakur liburuak edo Iñaki Goikoetxearen *Giza soña* testuak bakarrik ezin zezaketen hamar urte inguruko ikasle haien jakin-egarririk ase. Apunte, testu, ipuin eta olerkiak ikasleen eskutaratzeko multikopia astintzetik aparte, gero ikastola guztietan arrakasta handia izango zuten "Irakur" izeneko lau irakurgai liburuak argitaratzeari ekin genion Josu Arrizabalaga, Maria Pilar Martiartu eta nik neuk. Urte haietan argitaratu zuen Imanol Urbietak ere *Haur kantarien birlorak* izeneko kanta bilduma. Ikastola guztietan gaur egun ongixe ezagutzen duten Joxan Ormazabalen "Astoa ikusi nuen betaurrekoekin" bertso andanarekin batera, Zarauzko ikastolako zenbait irakaslek

sorturiko olerki eta bertso musikatu zuen Imanol Urbietak, eta langintza haren lekuko dugu aipaturiko liburu edo antologia.

1973. urtean argitaratu zen Zarauzko ikastolako hurrek eskola garaian idatzitako *Haurra ipuin denean* ipuinen bilduma bitxia ere. Hor irakur daiteke bertan, beste lan xumeen artean, gaur sonako bertsolari dugun Andoni Egañaren “Doministiku asko egiten zuen agurea” izeneko ipuina ere.

Hastapen hauek bideratu zuten lehenxeago aipaturiko idazle andana. Urte haietan langintzan hasi zen idazlego honek ez du orain arte haur literaturaren edo testugintzaren eremua baztertu eta, gaur egun ere, sormen lanetan nahiz itzulpengintza ikus ditzakegu gure haurren irakur zaletasunari eta egarriari asegarriak eskaintzen.

Idazle andana

Norbait kanpoan geratuko zaigun arriskua onartuz ere, idazleen zerrenda xume bat bederen eskaini nahi genuke.

Joxan Ormazabal, zegamarra izanik, bost bat urtez aritu zen Zarauzko ikastolan hasierako urte haietan irakaskuntza lanetan. Orduan hasitako bideari jarraituz, sormenezko haur literaturgintzara makurtu da bereziki. Lan aipagarrienen artean, “Esaera zaharrak eta txiste berriak” bilduma, “Fernando Amezketarra”ren birmoldaketa pasadizu berriak eta erantsiz; “Margolin”, “Patxibusa”, “Kotti”, berriz, idazle honen sorkuntza liburuak ditugu. Itzulpengintzan aipagarria da Gianni Rodari italiarraren “Jolas egiteko ipuinak” liburuaren euskaratze lan bikaina.

Uberako Juan Martin Elexpuru dugu, berriz, “Fernando Plentxiarra”ren birmoldatzailea, irakasle hau ere bost bat urtez hemengo ikastolan aritua.

Garai beretsuan etorri zen Zarautza Daniel Urbistondo matxinbentarra eta itzulpen lanetara emana da azken boladan, bere itzulpenik aipagarriena Peter Härtling alemaniarraren “Amona” izeneko nobela delarik.

Axun Landa donostiarra da, berriz, andana honetako euskaldun berri bakarra. Zarauzko ikastolara etorri zenean euskara gutxi jakin arren, oso denbora gutxiren buruan (lau bat hilebetez) euskaldundu zen. Idazle honek sentiberatasun haundi batez hornituriko “Amets uhinak” ipuin bilduma eta “Txan fantasma” nobelatxoak eskaini izan dizkigu. Azken liburu hau Zarauzko Udaletxe honek haur literatura bultzatu asmoz urtero antolatzen duen “Lizardi Saria”ren irabazle suertatu zen 1982. urtean.

Neure “Tristeak kontsolatzeko makina” edo “Gizon kabalen piurak” ipuin bildumak edo “Maria Goikoarenak” saila aipatu beharrean aurki-

tzen banaiz ere, idazle andana honetan Jesus Mari Olaizola “Txiliku” dugu zarauztar peto bakarra, hamabi bat urtez Zarauzko ikastolan irakasle bezala aritua. Itzultzaile bezala, alemaniar pikareskaren lekuko bitxi dugun *Till Eulenspiegel* liburuaen itzultzaile aparta dugu eta sorkuntza lanetan, berriz, *Zozoa eta biok*, *Kaltxaberde*, *Tturku eta Gotzon* edo *Papartxuri eta Biboteluxe* liburuen egile estimagarri.

Testugintzara lotuz, lehen aipaturiko “Irakur” liburuetatik landa Zarauzko ikastolako irakasle zenbaitek Euskal Irakasleen Elkartearen babespean zer ikusi zuzena izan du “Zipristin” irakurgaien, “Hizkuntza” deituriko euskararen programakuntzaren edo “Kuxkux” izeneko giza eta zientzia alorreko testuen moldaketan.

Zenbait ezaugarri

Aipaturiko idazle hauetariko gehienak gaur egun ikastolan ari ez badira ere, hemen burututako hastapen haien segidako langintzan ari dira eta, nahiz eta idazle bakoitzak bere estilo eta idazkera propioa duen, araka daiteke haiengan zenbait amankomunezko ezaugarri.

Guk geuk hiru aipaturiko genituzke bereziki: haurraren munduaren ezagutza, fantasiaren erabilkera eta herri euskararenganako joera.

Lirikotasunaren bidetik batzuk, umorearenetik beste zenbait, bata nahiz bestea haurraren mundura inguratzeko eta mundu horretan klabe berezi horiez murgiltzeko modu apartak zaizkie. Axun Landaren kasuan emakumezko ikuspegi berezia lirikotasunez hornitzen delarik, kuadrila eta talde giroa umore tiantta batez eskainiz Joxan Ormazabal edo Txilikuren kasutan.

Fantasiaren erabilkera ere harma bikaina da idazle guzti hauen kasuan. Betaurrekoak jazten zituen Joxan Ormazabalen asto harengandik honantz, fantasia asko gorpuztu da idazle hauen ganbaretan eta gero liburutaratu. Gianni Rodariren fantasiako gramatikaren bidetik kasu gehienetan, haren proposamen estetikoak bere eginez, nahiz Txilikuren kasuan errealismoak ere balukeen eraginik.

Hirugarren ezaugarria, berriz, herri euskararenganako fidelotasuna genuke. Euskara estandarra zaila suertatzen zaio haur euskaldun peto bati eta idazle guzti hauek hortaz jabetuz, baina inoiz ere uko egin gabe batasunari, begiramen aparta eskaini diote herri hizkerari. Adibide gisa, Txilikuk burututako *Till Eulenspiegel*-en itzulpena aipaturiko nuke. Jakina denez, testua anonimoa da eta alemaniar pikareskaren aitzindari. Herri hizkera eta gertakizunetik gertu dagoen testua izanik originala, zentzu bera eskaini nahi izan dio Txilikuk ere itzulpenari, modismo, esamolde eta jergen erabilkera joria eskainiz.

Amaitzeko

Honaino labur bildu ditugun datuak. Erakundeen alderdi kaxkarrenen maixeatzeari emanak bagara ere, heldu eta gorpuztu den Zarauzko Ikastola bezalako gure erakunde honen alderdi aipagarri bat plazaratu nahi genuen.

Erakunde batek fruituak ematen dituen heinean frogatzen du bere erantzunkizun nahiz premia soziala. Horregatik, orain artekoaz gain aipatu behar genuke Zarauzko ikastolatik irten ziren lehen hiru ikasle promozioetatik (130 bat ikasle inguru) 40tatik gora hautatu dutela lan gisa irakasletza eta hemengo ikastolan ikasle izandako horiek Euskal Herriko ikastoletan zehar daudela zabaldurik gaur, 1970. urte inguruko exkaxia haien lekuko, oraingo premien erantzule. Lizarratik Trapagara, Baionatik Gasteiza ikastetxe ugaritan lan egiten ari diren zarauztar gazte guzti horiek dira Ikastola erakundeak gizarte honi eskainitako fruitu helduena-ren lekuko.

Mila esker.